

بودجەى سالانەى عىراق؛ پىچەوانەى خەملىاندنەكان بۇ داھاتى نەوتى و نانەوتى

06-06-2024

نووسەرەكان

مەحمود بابان

كورتە : لەماوەى دوو دەيەى رابردوودا، لەو سالانەدا كە عىراق بودجەى پەسەندكردووہ و وەزارەتى دارايى راپورتنى كوتايى داھاتە نەوتى و نانەوتىيەكانى بىلاوكردووہتەوہ، واتە لەماوەى 2003-2023 [i] دا ، كۆى داھاتى نەوتى بەپىى بودجە 1114 تريليون بووہ، بەلام لەراستيدا داھاتى نەوت لەو ماوەيەدا 1206 تريليون بووہ، بەلام بۇ داھاتى نانەوتى لەو ماوەيەدا، پەرلەمان وادايابو كەوا 129.56 تريليون دينار بىت، بەلام تەنيا 97 تريليون دينار كۆكراوہتەوہ.

بودجه په سه نديکراوه که ی عیراق بۇ ئەمسال داها تي نانه وتی به پړژهی 57% و داها تي نه وتی به پړژهی 2.8% به به راورد به سالی را بردوو زیاتری خه مئاندوو، له کاتیکیدا به درپژایی دوو دهی رابردوو به رده وام خه مئاندنه کانی وه زاره تی دارایی و په رله مانی عیراق راست دهرنه چوووه له کۆتایی سالد له گهل داها تي نه وتی و نانه وتی به ده ستها توو به کی نه گرتوووه ته وه.

له ماوه ی دوو دهی رابردوو، له و سالانه دا که عیراق بودجه ی په سه نديکرووه و وه زاره تی دارایی را پۆرتی کۆتایی داها ته نه وتی و نانه وتی به کانی بئاو کردوووه ته وه، واته له ماوه ی 2003-2023 [i] دا ، کۆی داها تي نه وتی به پنی بودجه 1114 تریلیون بووه، به لام له راستیدا داها تي نه وتی له و ماوه یدا 1206 تریلیون بووه، به لام بۇ داها تي نانه وتی له و ماوه یدا، په رله مان واداینا بو که و 129.56 تریلیون دینار بیت، به لام ته نیا 97 تریلیون دینار کۆکراوه ته وه.

ههروه ها، ئەم نادرستییه بۇ خه مئاندنی داها ته کان له دوو دهی رابردوو کاریگه ری ته وای له سه ر خه رجییه کانی هه بووه. به شیوه ی که له ماوه ی دوو دهی رابردوو خه رجییه کانی وه زاره تی نه وتی چار هینده ی هه ر س وه زاره تی کشتوو کال، پیشه سازی و سه رچاوه ئاوییه کان بووه، چونکه داها تي له نه وته هه هانووه و رپژهی 99% ی کال **هه نارده کراوه کانی عیراق** ی بۇ دهره وه پیکه یناوه.

له کاتیکیدا هه موو جیهان باس له کیشه کانی عیراق له رووی گۆرانی که شووه وا و که مبوونه وه ی ئا و کشتوو کال و که می دهره تی کار و نه بوونی پیشه سازییه وه ده که ن، له بودجه که دا هه ر چار وه زاره تی کشتوو کال، پیشه سازی، ژینگه و سه رچاوه ئاوییه کان ته نیا 3.47 تریلیون دیناریان بۇ دانراوه و به پړژهی 1.64% به شداری کۆی خه رجییه کانیان کردوووه که سه روو نیوه ی ئەم پاره یه ش بۇ مووچه یه. له به رامبه ردا خه رجییه کان بۇ وه زاره تی نه وتی گه یشتوووه ته 19.3 تریلیون دینار یان رپژهی 9.11% کۆی خه رجییه کان.

لیره دا به خسته پرووی داتای داها ته کان چ خه مئاندنه کانی په رله مان بیت یان را پۆرتنه کانی وه زاره تی دارایی هه لوه سته یه که له سه ر ژماره کان و داها توو ئەم پشتبه ستن به نه وت و پشتکردنه فره چه شنکردنی سه رچاوه کانی داها تي له عیراق ده که ین.

داها ته نه وتی و نانه وتییه کان له یاسای بودجه و له را پۆرتی وه زاره تی دارایی

له دوو دهی رابردوو (2003-2023) به رزی نرخی نه وت و ئاسان ها تنه ده ستی داها ته نه وتییه کان وایکردوووه، که وا داها ته نه وتییه کان له 15.7 تریلیون بگاته 125 تریلیون، به لام داها ته نانه وتییه کان له 225 ملیاره وه بگاته 9.7 تریلیون دینار، که ئەمه ش دهره ری پشتبه ستنی ئابووری عیراقه به داها ته نه وتییه کان. وه ک بانکی جیهانی ئا مازه ی بۇ کردوووه داها تي نه وتی رپژهی 85% بودجه ی گشتی و رپژهی 42% کۆی گه شه ی به ره می نیوخۆی GDP پیکه ده ی نیت.

له رووییه کی دیکه وه له ماوه ی ئەو دوو دهی یه دا، داها ته کان به پړژهی 700% زیادیکردوووه، به لام خه رجییه کان به پړژهی 4000% زیادیکردوووه، که به دلنیا ییه وه ئەم شیوازه له خه رجکردن به هو ی شیوازی کۆکردنه وه ی داها ته که وه بووه. به رده و امیدان به مشیوازه نه ک له سه رده می گوا ستنه وه ی وزه و نیت زیرو دا لیکه وته کانی زیاتری ده بیت، به لکو ئەم ئاسان کۆکردنه وه و دابه شکردنه وایکردوووه که وا نه توانریت ژیرخانی خزمه تگوزارییه بنه ره تییه کانی وه ک ئا، کاره با و نه درووستی و فیرکردن، له سه روو هه مووشیا نه وه دابینکردنی هه لی کار و فه راهه مکردنی ژبانگی شایسته بۇ عیراقییه کان بیته ئاراهه، دیارترینیشیان به رزبوونه وه ی **رپژهی ینکارییه** بۇ 15.6% له 2023 دا.

گرافیک 1: داها ته نه وتی و نانه وتییه کان به پنی یاسای بودجه و را پۆرتنه کانی وه زاره تی دارایی عیراق 2003-2024

[i] سالانی 2014، 2020 و 2022 عیراق بودجہی سالانہی پەسەند نەکردووہ و نەبووہ، بەلام سالانی 2020 و 2022 وەزارەتی دارایی راپۆرتی کۆتایی داہات و خەرجییەکانیان ھەبووہ.